

FOUCAULT'UN İKTİDAR KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE TAHAKKÜM İLİŞKİLERİNİN YENİDEN ÜRETİLMESİ: *ESRA EROL'DA ÖRNEĞİ**

Öykü YENEN AYTEKİN¹

Öz

Realite show programları, televizyon türleri arasında kitleler tarafından en çok ilgi gören türlerden birisidir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) verilerine göre en çok izlenen programlar arasında yer alan, Realite show programı olarak değerlendirilen evlendirme programlarının izleyiciler nezdinde bu denli çekici olması ve türünün bir özelliği olarak geniş kitlelere ulaşabiliyor olması bu programları disipline edici iktidar mekanizmaları olarak okumanın önünü açmaktadır. RTÜK'ün yayın içerikleri ile ilgili, ailenin güçlenmesi için alınması gereken tedbirler adı altında verdiği kararı sonrasında, bazı programlar yayından kaldırılırken *Esra Erol'da* programı format değiştirerek yayınlanmaya devam etmiştir. Bu çalışmada *Esra Erol'da* programında yeniden üretilen söylemler tahakküm ilişkileri bağlamında incelenmiş, Michel Foucault'nun iktidar kavramı çerçevesinde tartışılmıştır. RTÜK kararı öncesi ve sonrası dönemden üçer tane olmak üzere toplamda altı program inceleme kapsamına alınmıştır. İnceleme sonucunda programlarda sunucu, uzman ve loca olmak üzere üç farklı otorite figürü olduğu saptanmıştır. Sunucu, uzman ve locanın onaylanmayı beklediği iktidar konumuna sahip otorite figürü olarak ortaya çıkmıştır. Uzman, bilimsel bilginin temsili olarak yer alırken loca ise toplumsal baskının temsili olarak programlarda yer almaktadır. Karar öncesi ve karar sonrası olarak karşılaştırıldığında ise karar sonrasında yayınlanan programlarda otoriter tavrın daha baskın olduğu görülmüştür. Tahakküm ilişkilerinin her iki dönemde de programdaki aktörler tarafından tekrar tekrar yeniden üretildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evlendirme Programları, Otorite, Tahakküm, İktidar
Jel Sınıflaması: L82, Z, Z0

REPRODUCTION OF DOMINATION RELATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF FOUCAULT'S POWER CONCEPT: *ESRA EROL'DA*

Abstract

Reality show programs are one of the most popular types of television programs among audiences. According to data from the Radio and Television Supreme Council (RTÜK), matchmaking programs evaluated as reality shows, which are among the most watched programs, are so attractive to viewers and can reach large audiences as a characteristic of the genre, opening the way for reading these programs as disciplinary mechanisms of power. After the decision made by RTÜK regarding the content of the broadcasts, under the name of measures to strengthen the family, some programs were taken off the air, while *Esra Erol* continued to broadcast the program by changing its format. In this study, the discourses reproduced in *Esra Erol's* program were examined in the context of power relations and discussed within Michel Foucault's concept of power. Six programs, three before and three after the RTÜK decision, were included in the study. As a result of the examination, it was found that there were three different authority figures in the programs: the host, expert, and the audience in the program. The host, expert, and the audience were found to be in a position of power awaiting approval. The expert represents scientific knowledge, while the audience represents social pressure. When compared before and after the decision, it was seen that the authoritarian attitude was more dominant in the programs aired after the decision. Additionally, it was determined that power relations were repeatedly reproduced by the actors in the program in both periods.

Keywords: Marriage Shows, Authority, Domination, Power

Jel Classification: L82, Z, Z0

* Bu çalışma Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Doktora Programı çerçevesinde hazırlanmış "Evlendirme Programlarının Muhafazakar Söylemler ve Tahakküm İlişkileri Bağlamında İncelenmesi" başlıklı tezden üretilmiştir.

¹ Araştırma Görevlisi (Ph.D.) Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü,
oyku.yenen@yasar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8715-0831

1. Giriş

Evlendirme programlarını realite televizyonunun bir alt türü olan buluşma programları (*dating shows*) ve *confessional talk show*'un özelliklerini taşıyan melez bir tür olarak değerlendirmek mümkündür. Kişiyi özel duyguların veya eylemlerin toplum önünde açıklanması veya itiraf edilmesi, 1980-2000 yılları arasında, özellikle Amerika yapımı talk showların etkisiyle yaygınlaşmıştır (Creeber, 2008, s. 167). Talk show türünün önemli örneklerinden biri olan *The Oprah Winfrey Show*, programda gündeme gelen sosyal konuları bir yandan magazinleştirmiş diğer yandan ise izleyicilere gündelik yaşamlarında, bu konularla ilgili tartışma alanı sunarak 1990'lı yılların popüler programlarından olmuştur. Sorunlara odaklanan *confessional talk show* türü programların içeriği, toplumsal sorunlardan ya da tecavüz, uyuşturucu kullanımı, cinsiyet değişikliği gibi toplumsal değeri olan kişisel konulardan oluşmaktadır. Bu programlar konuk ve izleyici arasında aracılık yapan bir sunucunun ve/veya bir uzmanın ahlaki otoritesi ve eğitilmiş bilgisi etrafında yapılandırılmaktadır. Bu program türünü diğer talk showlardan ayıran en belirgin farklardan biri aktif izleyici katılımının programın merkezinde yer almasıdır (Creeber, 2008, s.167). *Geraldo* (1987-98), *The Oprah Winfrey Show* (1986-2011), *The Phil Donahue Show* (1970-96) ve *Sally Jessy Raphael* (1983-2002) bu programlara örnek olarak gösterilebilecek ilk nesil talk showlar olarak sayılmaktadır. Bu programlar *Oprah Winfrey* geleneğine dayanmaktadır. Çoğunluğu *Oprah Winfrey* geleneğine dayanan bu programlarda stüdyo izleyicisi programdaki katılımcılara, ekran başındaki izleyicilerin sormak istediği türden sorular sormaktadır (Moorti, 1998, s.86). Bu durum katılımcıyı gözetleyen ve soru soran stüdyo izleyicisini ve aynı zamanda ekran başındaki izleyiciyi tahakküm ilişkisinin içerisine dahil etmekte ve iktidar sahibi yapmaktadır. Sorun ve çözüm odaklı bir yapıya sahip olan bu türün bir diğer belirgin özelliği de çoğunun evsel alanla ilişkili samimiyet duygusunu inşa ederek, programların kamusal doğasını maskeleyesidir. Örneğin Winfrey'in programının adının *Oprah* olması, izleyici kitlesiyle arasında samimiyet duygusu inşa etmek istemesiyle ilişkilidir. Sunucu ev sahibi olarak görünerek, arkadaş canlısı, samimi ve izleyicilerinin sadece ilk adıyla hitap edebileceği şekilde yakın bir kişi imajı çizmektedir (Moorti, 1998: 87).

Bu türe ait programların başlıca özelliği, tahakküm ilişkilerinin başladığı yer olan ev ile ilişkili bu kurgusuyla iktidar ilişkilerini ekranda sürdürmeye devam etmesidir. *Gelinim Olur musun?* (2004) *Esra Erol'la İzdivaç* (2007-2009), *Su Gibi* (2008), *Zuhal Topal'la İzdivaç* (2009), *Esra Erol'da Evlen Benimle* (2013-2015), *Evleneceksen Gel* (2015) gibi Türkiye'de 2000'li yılların

başlarından itibaren yayınlanmaya başlayan buluşma program türünün (*dating show*) bir alt türü olarak değerlendirilebilecek evlendirme programları, 2017 yılında RTÜK tarafından “ailenin güçlendirilmesi için alınması gereken tedbirler” adı altında verilen karar sonucu yayından kaldırılmıştır.² 2017 yılında RTÜK tarafından ailevi değerlerin korunmasına yönelik verilen kararlar yayından kaldırılan evlendirme programlarından, karar sonrasında format değiştirerek ve önceki dönemle arasındaki organik bağı koruyarak yayınlanmaya devam eden tek program *Esra Erol*'da olmuştur. RTÜK kararı öncesinde evlendirme programı olan *Esra Erol*'da, karar sonrasında programdaki uzman, loca, aktif stüdyo seyircisi gibi temel unsurlarını koruyarak, ailevi sorunlara çözüm arayan bir formatla devam etmektedir. Yayınlandığı süre boyunca yoğun ilgi gören ancak diğer yandan RTÜK'ün 2016 Vatandaş Bildirimleri Raporu'na (RTÜK, 2017b) göre en çok şikayet alan programlar arasında yer alan evlendirme programları geniş bir siyasi ve toplumsal tartışmanın öznesi haline gelmiştir. Evlendirme programlarının hem çok izlenmesi hem de birçok eleştiri ve şikayet alması, bu ikiliği bünyesinde barındıran bu programların izleyiciye neyi, nasıl söylediğini incelemeyi önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada incelenen *Esra Erol*'da programı hem RTÜK kararı öncesi hem de karar sonrasında yayınlandığı haliyle *Oprah Winfrey* geleneğine dayanan *confessional talk show* türünün özelliklerini taşımaktadır. *Esra Erol*'da programında stüdyonun ev şeklinde dekore edilmesi, programa sunucunun isminin verilerek sunucu ve izleyici arasında samimi bir ilişki kurulması gibi özellikler bu türe ait özelliklerdir. Bunun yanı sıra programlarda ahlaki otoritesi ve mesleki bilgisinden yararlanan bir uzmanın bulunması, sunucunun programda yer alan katılımcıların arasında ve katılımcılar ile izleyici arasında arabuluculuk görevi görmesi, olaylara aktif bir şekilde dahil olup, yorum yapabilen bir izleyici kitlesinin olması programın *Oprah Winfrey* geleneğinden beslendiğini göstermektedir. Bu çalışma RTÜK kararı öncesinde ve sonrasında yayınlanan *Esra Erol*'da programında stüdyo dekoru, programda yer alan aktörler ve söylemleriyle tahakküm ilişkilerinin nasıl yeniden üretildiğini ortaya çıkarmak amacıyla çalışmada amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen, RTÜK kararı öncesinden ve sonrasında üçer tane olmak üzere toplamda altı bölüm, Foucault'un iktidar anlayışı üzerinden ve tematik betimsel bir yöntem kullanılarak analiz edilecektir.

---

² Evlendirme programlarının RTÜK'ün 6112 sayılı kanununun 8. Maddesine, 17 Nisan 2017'de KHK ile eklenen bir madde doğrultusunda yayından kaldırılması yönünde karar verilmiştir (RTÜK, 2017a).

2. İktidarın Doğası

İktidar kavramı, çalışma alanlarında insanlar arasındaki güç ilişkilerine yer veren iletişim, sosyoloji, siyaset bilimi gibi bilim dallarının konusu olmanın yanı sıra yaşam pratiklerinde deneyimlenen, medya ve sanat ürünlerinin içeriklerini açıkça ya da örtülü biçimde etkileyen bir kavramdır. Literatürde sıklıkla güç ile ilişkilendirilen iktidar kavramı “bir işi yapabilme, erk, kudret”, “bir işi başarabilme yetki ve yeteneği”, “devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi”, “bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar” biçiminde tanımlanmıştır (Sozluk, 2021). Kelimenin İngilizce karşılığı olan “power” ise Cambridge sözlüğünde “insanlar ve olaylar üzerindeki kontrol”, “ülkedeki siyasi kontrol”, “eyleme geçmek için sahip olunan yasal hak” olarak tanımlanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2021).

İktidar ve tahakküm mekanizmalarıyla ilgili çalışmalarıyla bilinen kuramcı Michel Foucault, iktidar üzerine analizlerinde bilgi ve iktidar ilişkisinin önemine vurgu yapmaktadır. İktidarın her yerde olduğunu ve her yerden geldiğini öne süren Foucault, çalışmalarındaki asıl amacının iktidarın ne olduğunu açığa çıkarmak olmadığını sıklıkla dile getirmektedir. Mikro ölçekli iktidar ilişkilerine -gündelik hayattaki ilişkilere- odaklanarak, bu ilişkilerin özne üretimini nasıl gerçekleştirdiğini ortaya koymaya çalışan Foucault, iktidarla ilgili yazılarında iktidarın sadece eyleme geçirildiğinde var olduğunu vurgulayan Max Weber’in anlayışına (Anter, 2020; Weber, 1947) paralel bir şekilde iktidarı eylem temelli olarak tartışmaktadır.

Foucault’nun iktidar anlayışında bireylerin özgür özneler olarak eylemde bulunması ön plandadır. İktidar ancak bireylerin özgür bir şekilde eyleme geçmesi ya da direniş göstermesi durumunda uygulanabilir. İktidar eyleme geçen bireylerin eylemlerini kısıktırdığı, zorlaştırdığı, kolaylaştırdığı veya teşvik ettiği ölçüde vardır ve iktidar, eylemde bulunan bireylerin üzerinde uygulanan diğer bir eylem kümesidir (Güneş, 2015). Mikro iktidarlara ilgilene Foucault, iktidara ilişkin çalışmalarında iktidarın yerinin devlet aygıtı olmadığının altını çizerek gündelik yaşam düzeyinde iktidar pratiklerine odaklanmaktadır. Onun iktidar analizi, kavrama dair ortaya atılan diğer görüşlere göre farklılıklar içermektedir. Yoğunlaşmaktan ziyade yayılan, somutlaştırılan, hayata geçirilen ve zorlayıcı olmaktan çok söylemsel bir iktidardan bahsetmektedir (Gaventa, 2003). Foucault nezdinde tarihsel anlamda, iktidarın ortaya çıkış noktasının devlet olduğu görüşü ve iktidar araçlarının sorumluluğunun devlete ait olduğuna yönelik görüş verimliliğini yitirmiştir. Foucault’nun bahsettiği iktidar “hukuksal ve yasal aygıttan çok, daha geniş ve çok daha fazla tahakküm prosedürleri” (2019, s. 167) aracılığıyla

uygulanmaktadır. Buna göre tek bir iktidarın varlığından ziyade, çeşitli tahakküm yöntemleri üzerinden işleyen karmaşık iktidar ilişkilerinden söz edilmektedir.

Foucault, 19. yy'ın sonunda derinlemesine incelenen ve geliştirilen iktidar anlayışının yasaklama, hayır deme, kural koyma olgularıyla açıklandığını ve bu anlayışın özellikle sosyolog, psikolog ve psikanlistlerde yaygın olduğunu belirtmektedir. Toplumlarda iktidarların uygulanış biçimlerine yönelik çalışmalarda genel olarak yasalar temelinde düşünülmekte ve “İktidar nerededir, iktidarı elinde tutan kimdir, iktidarı yöneten kurallar hangileridir, iktidar toplumsal gövde üzerinde hangi yasalar sistemini inşa eder” sorularına cevap aranmaktadır (Foucault, 2014). Foucault ise kavramın en iyi şekilde anlaşılması için bu yaklaşımdan özellikle kaçınmaktadır. Ona göre iktidar devlet aygıtlarından çok başka yerlerde ve şeylerde. Ordu, polis, adalet gibi ilk akla gelenin aksine iktidar ilişkileri kadın ile erkek arasında ya da anne baba ile çocuklar arasında, gündelik hayatı düzenleyen ilişkilerin merkezindedir (Foucault, 2019, s. 174).

Foucault, iktidarın kişiler veya gruplar tarafından tahakküm veya baskıcı eylemler yoluyla kullanıldığı fikrine karşı çıkararak iktidarın dağınık olarak bulunan ve nüfuz eden yapısına dikkat çekmektedir. İktidar her yeredir ve her yerden gelir. Bu anlamda bir faillik ya da bir yapı değildir (Foucault, 2019). Mikro ölçekli ilişkilere odaklanan Foucault'nun önem atfettiği bir konu bilgi-iktidar ilişkisidir. Bilgi ve iktidar ilişkisine göre iktidar bilginin kabul görmüş, bilimsel olan ve gerçeklik biçimlerinden oluşmaktadır. Bilgi ve iktidar iç içe geçmiştir. Foucault'nun bu dünyaya ait olarak değerlendirdiği gerçeklik, birden çok kısıtlama biçimi sayesinde üretilir. Bu gerçekliğin üretimi ise düzenli olarak iktidar etkilerine neden olur. Her toplumun kendi hakikat rejimi, kendi hakikatının kabul ettiği ve doğru olarak işlev gördüğü söylem türlerini içeren genel bir politikası, bireylerin doğru ve yanlış ifadeleri ayırt etmesini sağlayan mekanizmalar ve örnekler, her birinin onaylanmasını sağlayan araçlar, gerçeğin elde edilmesine önem veren teknikler ve prosedürler vardır (Foucault & Rabinow, 1984, s. 72-73). İç içe geçmiş olan bilgi, iktidar ve toplumun var olabilmesi için aynı anda işlemesi şarttır (Gaventa, 2003, s. 2).

Bilgi ve iktidar ilişkisinden söz edilirken önemli olan bir diğer kavram öznedir. Foucault'ya göre özne iktidarlar tarafından üretildiği için farklı zamanlarda ve farklı koşullarda farklı türde özneler oluşmaktadır. Bu nedenle özne tarihsel bir üründür. Foucault'ya göre özne sözcüğü iki farklı anlamı içinde bulundurmaktadır. Boyun eğmiş anlamında kullandığı, denetim ve kontrol

mekanizmaları yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlı olan öznedir (Foucault, 2014, s. 63). Özne, bilgi ve iktidarın tam merkezinde bulunmakta ve bu iki kavramın karşılıklı ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İktidar mekanizmaları tarafından dolaşıma sokulan bilginin özneler tarafından içselleştirilmesiyle iktidarlar uygulama alanı bulur.

İktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirlerini içerirler; karşılığında bir bilgi kümesi ortaya çıkarmayan iktidar ilişkisi olmadığı gibi iktidar ilişkilerine ihtimal vermeyen ve onları üretmeyen bilginin de varlığından söz edilemez. Bu bilgi kümesinin ve hakikatlerinin ortaya çıkardığı söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirilebilir ne güçlendirilebilir ne de yürütülebilir (Foucault, [2000] 2014, s. 18).

İktidarın kendi başına var olduğundan şüphe ederek “bireyler başkaları üzerinde iktidar uyguladıklarında ne olur?” (2014, s. 69) sorusunu soran Foucault, ancak özgür özneler ya da en azından özgür olduğunu düşünen öznelerin varlığıyla oluşabilecek iktidar ilişkileri üzerine düşünmektedir. Şiddet ve baskı yoluyla kurulan tahakküm biçimlerinde iktidar ilişkileri yoktur. İktidar ilişkisi, özneler özgürce eyleme geçebildikleri ve direniş imkanı bulabildiklerinde ortaya çıkmaktadır. Gücünü bilgiden alarak bireyleri tahakküm altına alabilen iktidar ilişkileri öznelerin inşasında rol oynamaktadır. Foucault’nun bilgi ve iktidar arasında kurduğu ilişkide bilgiyi üreten iktidarı elinde bulundurmaktadır. “İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar” (Foucault, 2019, s. 35). Burada özne, üretilen ve dağıtıma sokulan bilginin bir hakikat rejimi oluşturması ve dolayısıyla iktidarın topluma nüfuz etmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi tarafından üretilen ve özneler tarafından içselleştirilen hakikat rejimleri egemen ideolojinin bireyler tarafından benimsenmesinde etkili bir sistem olarak işlemektedir. Din, aile, okul, medya gibi kurumlar disipline edici iktidar mekanizmaları bir toplumun sahip olduğu hakikat anlayışını ortaya çıkararak, disipline edici iktidar mekanizmaları olarak işlemektedir.

3. Disipline Edici İktidar Mekanizmaları

Asıl amacı özne üretim sürecinin nasıl olduğunu anlamak olan ve bu bağlamda bilgi-iktidar, hakikat-iktidar ekseninde iktidar ilişkilerini çözümlemeye çalışan Foucault’nun iktidar analizinde önemli olan bir konu da ilk olarak *Hapishanenin Doğuşu*’nda (1992) bahsettiği disipline edici iktidar modelidir. Foucault 17. ve 18. yy’da teknolojilerin iki yönde geliştiğini

ve bunlardan birinin disiplin teknolojileri olduğundan bahsetmektedir. Ona göre disiplin çok genel anlamıyla toplumu denetleyen bir mekanizmadır. “Disiplin, aslında, toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir.” (Foucault, 2014, s. 149). Toplumların tarihleri, disiplinin hayatın her alanında farklı biçim ve araçlarla kurulup ve sürdürülebildiğinin bir göstergesidir. Zaman içerisinde iktidar mekanizmalarında değişiklik meydana gelmiş, önceleri davranışlarının bir yaratıcının denetim ve gözetimi altında olduğunu düşünen birey, toplumsal yapıların değişmesi ve gelişmesiyle devlet, patron, öğretmen, doktor, polis gibi iktidar mekanizmaları tarafından denetim altına alınmıştır (Yücedağ, 2017, s. 162). Modern bireyin inşasında iktidar mekanizmalarının sahip olduğu normatif işlev yadsınamaz. Güç kavramıyla birlikte tanımlanan dışlama, baskı, sansür gibi negatif terimlerin yanı sıra gücün üretkenliğini kabul etmek gerekir. Güç gerçekliği, nesnelerin alanlarını, gerçekliğin ritüellerini üretir. Birey ve onun hakkında elde edilebilecek bilgi bu üretimin bir parçasıdır. Modern birey normla karşılaştırma, uyum ve farklılaşma yoluyla disipline edici iktidar mekanizmaları tarafından üretilir (Schrift, 2013, s. 147). Foucault disiplin kavramı içerisinde bireylerin tavırları, davranışları, yetenekli oldukları alanlar ve bu yeteneklerin nasıl geliştirilebileceği, en faydalı oldukları alanların neresi olduğu gibi konuları tartışmaktadır.

Disipline edici iktidar konusunda Foucault'nun görüşlerinin yanı sıra Antonio Gramsci, Micheal Mann, Louise Althusser gibi kuramcılarının görüşleri de ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Gramsci'nin ortaya attığı hegemonya kavramı siyaset bilimi literatüründe oldukça ön plandadır. Öte yandan literatürde yer alan, hegemonya, despotik iktidar, alt yapısal iktidar gibi bazı iktidar biçimlerine kıyasla iktidarı devlet ile sınırlamayan, iktidarın her yerde olabileceğinden bahseden Foucault'nun yaklaşımı daha kapsayıcıdır. Foucault *Özne ve İktidar*'da (2014) disiplinin gelişim tarihinin iki önemli kurumsal yapının ortaya çıkışıyla şekillendiğinden bahsetmektedir. Bunları tarihsel olarak ordu ve eğitim şeklinde sıralar. Disiplin ilk olarak orduda gelişmiştir. Eğitim ise bireyleri kalabalık toplumlar içerisinde bireyselleştiren bir disipliner yöntemdir. Bireylerin ilkokul ve ortaokulda görmeye başladıkları eğitim ile öğrenci ve öğretmen arasında bir iktidar ilişkisi ortaya çıkar. Bir bakıma gözetmen görevi gören öğretmenin masası sınıfta öğrencilerin karşısına gelecek, tüm öğrencilerin davranışlarını görebilecek ve gerektiğinde müdahale edebilecek şekilde konumlanır. Kurumsal yapılarda

karşılaşılan bu uygulamalar “bir dizi iktidar uygulaması düzeyinde, bu yeni mekanizmalar tam da bu küçük tekniklerin içine girebilmiş, içine işleyebilmişlerdir” (Foucault, 2014, s. 151).

Kurumsal yapılar nezdinde düşünüldüğünde, Bentham kardeşler tarafından hapisane modeli olarak tasarlanmış mimari bir form olan panoptikon kavramı disipliner iktidarın işleyişi hakkında çok şey söylemektedir. Jeremy Bentham panoptikonu, bir gözetleyicinin merkeziyetinde görülmeden görmenin en etkili tasarımı olarak betimlemektedir (1995, s. 43). Panoptikon tasarımı binalarla kapatılabilecek ve kontrol edilebilecek genişlikte bir alanda, bir dizi insanın denetim altında tutulmasını amaçlayan her kuruluş için uygundur (Bentham, 1995, s. 33). Bentham’ın bir ütopya olarak nitelediği panoptikon teorisi Foucault’ya göre gerçekte var olan mekanizmaları ve düzeni betimlemektedir (Brunon, 2012, s. 9). Düzene sokan, dışlayan ve kayıt altına alan bu iktidar teknolojisi, öz denetime vurgu yapmaktadır (Lyon, 2006, s.3). Buradan hareketle, hayata geçirilmemiş mimari bir form olan panoptikonun çalışma prensibiyle günümüzde eğitim kurumları, hastaneler, süpermarketler, medya gibi bireylerin denetlendiği kurumlar için uygulanabilir bir model olduğu açıktır.

Foucault’nun disiplin ile ilgili görüşleri düşünüldüğünde, disipline edici iktidar uygulamalarının toplumsal hayatın her alanında olduğu ve bireylerin bu uygulamalara göre hayatlarını düzenledikleri söylenebilir. İlk olarak ordu ve eğitim alanlarında ortaya çıkan disiplin uygulamaları zamanla toplumun hemen her alanına yayılmıştır. Aile içerisinde, iş yerinde, arkadaş çevresinde veya sosyalleşme alanlarında, medyada disiplin mekanizmaları sürekli olarak işlemektedir. Panoptikon estetiği zamanla iletişim stratejilerinin ve fotoğraf, film, televizyon dizilerinde işitsel-görsel deneylerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Bolin ve Jerslev, 2018, s.4). Bu alanların tümü bireylerin eylemlerini kontrol altında tutarak disipline eden ve onları birer özne haline getiren iktidar araçlarının işlediği alanlar olarak okunabilir. Bu alanlar farketirmeden bireyleri sınıflandırmaya imkan vermekte ve bireyselleşmeye neden olmaktadır. Öznelerin eylemlerinde gerçekte ne kadar özgür oldukları tartışılır bir konu olsa da iktidar mekanizmalarının uygulamaları sonucunda üretilen öznelerin özgürce eyleyebilmeleri iktidarın uygulanması açısından oldukça önem taşımaktadır. Örneğin en yaygın ve kitlelere ulaşmadaki etkisi göz ardı edilemeyecek olan geleneksel medya aracı televizyonlar düşünüldüğünde, bireyler istedikleri kanalı izleyebilme özgürlüğüne sahiptirler. Ancak televizyon kanallarının birçoğunun iktidarın söylemini benimsemiş olması noktasında özgürlüğün bir yanılsama olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4. Hakikat Üretim Kaynağı Olarak Medya

Güç, bilgi sayesinde hakikat üreten kimse veya neyse onun elindedir. Bu bağlamda Foucault'nun bahsettiği iktidar aslında hakikat ile eşdeğerdir. Foucault'ya göre hakikat kavramı norm veya önermeden farklıdır. *İktidarın Gözü*'nde (2019) söz ettiğine göre hakikat, "doğru kabul edilecek sözceleri her an ve herkesin dile getirmesini sağlayan prosedürler bütünüdür" (Foucault, 2019, s. 177). Yani hakikat rejimleri öne sürülen bir takım hakikat arasından hangisinin kabul göreceğini belirleyen yöntemler bütünüdür (Schrift, 2013, s.142). Buradan hareketle hakikat, belli bir konu veya durum hakkında uygulanacak yöntemlerin kişi ve zaman fark etmeksizin aynı olması durumudur. Hakikat üretimi için iktidar araçlarının dolaşıma soktuğu bilgiyi içselleştiren özneler gereklidir. Matematik gibi önceden bilinen ve kodlanmış birtakım kurallara bağlı alanlarda herkesin her an, aynı hakikati dile getirmesi beklenebilir. Ancak Foucault bilimlerin dışında kalan, enformasyon sistemleri tarafından yaratılan ve toplumsal yaşamın şekillenmesinde oldukça önemli bir yere sahip olan hakikat etkilerine odaklanmaktadır.

İktidar tarafından üretilen disiplinler söylemlerin meşrulaştırıldığı ana kaynaklardan biri olarak görülen kitle medyası (Castells, 2005, s.16), modern toplumların kuruluşunda, bireylerin toplumsal değişimleri benimsemesinde, egemen olanın fikirlerini içselleştirmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Medya büyük ölçüde, bireylerin toplumsal gerçeklik ve normallik algılarını ve tanımlarını, toplumsal hayatın amaçları ve gereklilikleri doğrultusunda oluşturmasına hizmet etmekte ve standartlar, modeller ve normların temel kaynağı olarak görülmektedir (McQuail, 2010, s. 112). C. Wright Mills'e göre kitle iletişim araçları bireylere "ne oldukları, ne olmaları gerektiği, dışarıdan nasıl görünmeleri gerektiğini benimsetebilmekte, yeni davranışlar edinmelerinde ve olmaları beklenen bireyler gibi davranmalarını yönünde etkili olmaktadır." (1974, s. 440). Dennis McQuail, Manuel Castells, Mills ve diğer kuramcıların söyledikleri doğrultusunda düşünüldüğünde medyanın politik ve ekonomik güç ile her zaman karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Medya, kontrol ve erişim konusunda etkili olan, aynı zamanda ekonomik değeri olan bir iktidar mekanizmasıdır. Toplumsal denetimi ve disiplini sağlaması, bireylerin egemen olan ideolojinin istediği yönde davranışlar benimsemesi ve böylece toplumsal değişime yol açabilecek potansiyel bir etkiye sahip olması nedeniyle iktidarın önemli mekanizmaları arasında yer almaktadır. Kitle iletişim araçlarının bireyleri etkileme gücü yüksek olan araçlar olduğu görüşü yaygın olarak kabul edildiği görülmektedir.

Bolin ve Jerslev *Surveillance through Media, by Media, in Media* (2018) başlıklı çalışmalarında gözetim sistemlerinin, gözetimin nasıl gerçekleştirildiği, kimlerin bu sistemler içerisinde yer aldığı ve sahip olunan gözetim teknolojilerinin kapasitesinde niceliksel ve niteliksel anlamda değişiklik olduğu ve medyanın evrensel gözetimin tartışılması için önemli bir zemin hazırladığı sonucuna varmıştır. Özellikle son birkaç on yılda gözetim filmler, tv dizileri, realite şovlar gibi popüler kültür ürünlerinde mekan ve toplumsallık yapısının temel mantığını oluşturmaktadır (Bolin ve Jersev, 2018, s. 15). Benzer nitelikte gözetim teknolojileri ve yöntemleri etrafındaki karmaşıklıkları serigleyen, tarihsel, hukuki, teknolojik, gazetecilik ve sosyal perspektifleri içeren ve gözetleme sistemlerinin gündelik yaşamdaki etkilerini inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Carlsson ve Jarlbrink, 2018; Holmene, 2018; Leckner, 2018).

Foucault bahsettiği hakikat etkilerini açıklamak için radyo ve televizyon haberlerini örnek verir. Televizyonun en yaygın geleneksel medya araçlarından biri olması hakikat üretimi konusunda enformasyon sistemi içerisinde önemini arttırmaktadır. “Birisi, radyo ya da televizyon spikeri size bir şey duyurduğunda ister inanın ister inanmayın, bu binlerce insanın kafasında hakikat olarak işlemeye başlar, tek hakikat olarak, çünkü o şekilde, o tonda, o kişi tarafından o saatte sözcelenmiştir” (Foucault, 2019, s. 177). Bu çalışma açısından düşünüldüğünde de evlendirme programlarında yer alan sunucu ve bilimsel bilginin temsili olarak stüdyoda bulunan, mesleği genellikle psikolog veya avukat olan uzman kişilerin görüş ve önerileri öznenin inşası ve iktidar ilişkilerinin anlaşılması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Foucault’nun, Aydınlanma’nın bilimin özgürleştirici olduğu yönündeki görüşüyle çeliştiği nokta, iktidar ve bilgi arasında kurduğu bu karşılıklı ilişkide açıklık kazanmaktadır. Bilginin iktidar mekanizmaları tarafından biçimlendirilip yayılması, bilimi iktidarın bir uzantısı olarak ele almasına yol açmış ve sonuç olarak bilimin iktidarın denetim araçlarından biri olduğu ve esasında bireyleri özgürleştirmek yerine kontrol altına aldığı fikrine ulaştırmıştır (Çelebi, 2013). İktidarın da uygulanabilmesi ve sürekliliği için gerekli olan, bilgiyle birlikte öznenin de üzerinde kontrolün ve denetimin sağlanmasıdır (Özüoğlu, 2019, s. 635).

Bilginin üretilmesi yoluyla kontrol sağlanması ve bireyin izlenme durumu zaman içerisinde insanların kendileriyle ilgili olarak ne yapıp ne yapmamaları gerektiği konusunda yol gösterici olmuştur. Bu da bilgi ve iktidar ilişkisinin, bireylerin neler yapabileceklerini sınırlamakla kalmadığını, aynı zamanda kendileri hakkında yeni hareket etme ve düşünme yolları açtığının bir göstergesi olarak okunabilir. Bireyler dini kurum ve kuruluşlar gibi toplumda yer alan ve davranışlarını kontrol eden, denetleyen iktidar mekanizmaları ile

ehlileştirilerek o toplumun hakikat rejimlerini benimsemiş öznelere haline gelmektedir. İktidarın söylemlerini meşrulaştırma aracı olarak görülen medya, bu doğrultuda meydana getirdiği hakikat ile özne üretim sürecinin önemli aktörleri arasında yer almaktadır.

5. Yöntem

Çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. İrfan Erdoğan'a göre nitel araştırma "bir yazılı metnin, mesajın, programın, filmin, film sahnesinin, reklamın, kampanyanın veya konuşmanın, özlüce ifade edilmiş bir ürünün (son-ürünün) içeriğinin anlamının ve anlamsal/semiyotik/dilsel yapısının incelenmesidir" (2012, s. 273). Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin analizinde ise iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan biri betimsel analizdir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 89). John W. Best ve James V. Khan'a göre betimsel çalışmalar olanı betimler ve yorumlar. Var olan koşullar veya ilişkiler, sahip olunan görüşler, devam eden süreçler, belirgin etkiler veya gelişen eğilimlerle ilgilidir. Genellikle şimdiki koşullarla ilgili olarak geçmiş olayların etkilerini dikkate alsa da öncelikle şimdiki zamanla ilgilidir (1995, s. 105).

Betimsel analiz elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda özetlenmesi ve yorumlanması şeklinde uygulanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224). Bu çalışmada elde edilen veriler *stüdyo dekoru* ve *otorite- argüman* olmak üzere iki ana tema ve otorite-argüman temasının altında *sunucu*, *uzman* ve *loca* alt temaları doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu iki ana tema etrafında *Esra Erol'da* programında tahakküm ilişkilerinin nasıl yeniden üretildiği araştırılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda RTÜK kararı öncesinden üç (3 Eylül 2015, 2 Eylül 2016, 3 Ocak 2017), karar sonrasında üç tane olmak üzere (4 Eylül 2017, 18 Mayıs 2018, 16 Ocak 2019) toplamda altı program inceleme kapsamına alınmıştır.

6. Bulgular ve Yorum

6.1. Stüdyo Dekor

Esra Erol'da programının stüdyosu ev şeklinde dekore edilmiştir. RTÜK'ün verdiği karar sonrasında programın formatına paralel birtakım değişiklikler olsa da stüdyonun evi andıran tasarımı değişmemiştir. Ev görünümünü destekleyen aksesuarlar ve ışıklandırmalar bulunmaktadır. Stüdyonun sol tarafında loca bulunmaktadır. Talibini bekleyen adayların ve uzmanın oturduğu yer de aynı tarafta yer almaktadır. Stüdyonun sağında, locanın tam karşısına denk gelen kısımda ise talibi gelen adayların kararları doğrultusunda gittikleri çay içme köşesi

ve orkestra bulunmaktadır. Koltuk takımı, sehpa ve çay makinesinin bulunduğu çay içme köşesi de yine eve benzeyen bir şekilde tasarlanmıştır. Loca ve çay içme köşesinin, aynı zamanda stüdyonun tam ortasında ise hem ekran başındaki izleyicinin hem de stüdyodaki izleyicinin odak noktası olan, adayların talipleriyle ilk karşılaşma alanı, paravan yer almaktadır. Paravanın hemen yanında program sunucusunun oturduğu, biraz yüksek bir masa bulunmaktadır. Programın sunucusu Esra Erol'un oturduğu yer çay içme köşesini, paravanı ve locayı kontrol edebileceği şekilde konumlanmıştır.

RTÜK kararı sonrasında da stüdyo dekorundaki ev teması değişmemiştir. Loca ve uzman sol tarafta yer almaktadır. Karar sonrasında programın formatında meydana gelen değişiklik nedeniyle paravan kaldırılmış ve onun olduğu yere, sorunlarına çözüm bulmak için gelen katılımcıların oturacağı bir koltuk takımı gelmiştir. Bu programda ekran başındaki ve stüdyodaki izleyicilerin odak noktası koltuk takımının bulunduğu yerdir. Orkestranın yeri değişmemiştir, ev görünümünü destekleyen aksesuarlar ve ışıklandırmalar karar sonrası programlarda da yer almaktadır. Esra Erol'un oturduğu bistro tarzındaki masa karar öncesi dönemde olduğu gibi hem locayı hem de programa katılanların kontrolünü sağlayabileceği bir yerde bulunmaktadır.

Her iki dönemde de evi andıran bir stüdyo dekorunun kullanılması programların konu ve söylem yapısına uygundur. Genel olarak stüdyonun panoptikon modelini temsil ettiği söylenebilir. Foucault'nun panoptikon modeli hakkında, bireylerin denetlendiği kurumlara uygulanabileceği yönündeki görüşünü destekler bir şekilde, televizyon stüdyosu katılımcıların sunucu tarafından denetlenmesine imkan vermektedir. Programda sık sık sunucunun ekran başındaki izleyicilerin evine konuk olması, ailenin bir kızı olarak görülmesi üzerine vurgu yapılmaktadır. 4 Eylül 2017 tarihli, RTÜK kararı sonrası yayınlanan ilk programda uzman olarak yer alan avukatın sözleri bu durumu destekler niteliktedir:

Bundan 10 yıl önce ben de sizler gibi, empati yeteneği yüksek samimi genç bir kızla, daha sonra iyi bir eş donanımlı bir anne her şeyden önemlisi insan yaşamlarına dokunmayı misyon edinen, vicdanım polisimdir diyen bir televizyoncuyla tanıştım sizler de tanıştınız ve evinizin kızı olarak onu kabul ettiniz. Bundan sonra bu dekor bu format değişse de bu yetenek ve değerlerin olduğu sürece programının ismi *Esra Erol'da* gibi senin izleyen kitlenin

değişmeyeceğini, Türk halkının seni evlerinin en güzel en değerli köşesinde misafir etmeye devam edeceğinden eminim.

Stüdyonun ev şeklinde dekore edilmesiyle bu vurguyu pekiştirmek ve aynı zamanda izleyiciyle programda gündeme gelen konular arasında samimi ve gerçekçi bir bağ kurmak amaçlanmış olabilir. Evi andıran dekor içerisinde yer alan süs eşyalarına baktığımızda içerisinde program sunucusunun eşi ve çocuklarıyla birlikte olduğu fotoğrafların bulunduğu çerçeveler dikkat çekmektedir. Aynı zamanda programın yapım sürecinde birlikte çalıştıkları eşi Ali Özbir'in programdaki katılımcılarla da iyi ilişkiler içerisinde olması, katılımcıların ondan bahsederken "abi" diye bahsetmesi bir aile ortamını andırır niteliktedir. Esra Erol'un programda gündeme gelen konularla ilgili olarak zaman zaman kendi aile hayatını örnek göstererek yorumlarda bulunması, eşinin de program yapım sürecinde yer alması sanki stüdyo kendi evleriymiş ve konuklarını ağırlıyorlarmış gibi bir izlenim yaratmaktadır.

Ev, özel alan mekanıdır. Evin medya aracılığıyla kamusal alana taşınması, ev içindeki iktidar yapısının, tanışma, aşık olma, evlenmeye karar verme gibi mahrem ilişkilerin ve evlilik/aile içi sorunların da kamusal alana taşınması anlamına gelmektedir. Böylece, özel alanda üretilen iktidar ilişkileri kamusal alanda yeniden üretilir ve kitlelerin huzurunda bir anlamda sağlaması yapılarak doğrulanmış olur. Bu durum, aile kavramına ve onun "kutsallığına", "mahremiyetine" karşıt görünmektedir. Bireylerin doğdukları andan itibaren aile ve ev içerisinde hayatlarına nüfuz etmeye başlayan normlara uyumlanma, itaat etme, disipline girme gibi iktidar ilişkileri stüdyonun evsel alan kurgusuyla işlemeye devam etmektedir. Foucault'nun iktidar anlayışında yer verdiği itaatkarlık kavramı cezalandırma sistemlerinde meydana gelen değişikliklerden sonra özellikle önem kazanmıştır. *Hapishanenin Doğuşu*'nda (1992) da bahsedildiği üzere, cezalandırmanın bedenden ruha kaymış olması bedenlerin uysallaşması, otoriteye itaat gibi süreçleri de gündeme getirmiştir. İşkence ve azap çektirmenin yerini alan cezalandırma şekli, denetleme yoluyla bireyleri itaatkar kılmaktadır. Modern toplumların cezalandırma sistemi olan denetleme ve gözetleme yoluyla disiplin sağlama şekli bireylerin içine doğdukları aile ve evde başlamaktadır. Bu anlamda, Foucault'nun tabi kılınıp, kullanılabilen ve geliştirilebilen bedenler olarak betimlediği itaatkar bedenlerin yaratılmasında ailenin ve bir özel alan mekanı olan evin rolü büyüktür. Evsel alan kurgusuna sahip stüdyo ile ev içindeki gözetim, disiplin mekanizmasına stüdyodaki konuklar ve programın izleyicileri de dahil olmuştur. Özgür iradeyle bir otoriteye itaat etmenin meşrulaştırıldığı ev, boyun eğmeyi içselleştiren uysal

bedenlerin yetiştirildiği bir mekandır. Stüdyonun ev şeklinde kurgulanması, evde başlayan itaatkar özne yetiştirme sürecinin kamusal alana taşınıp kitleler nezdinde onaylanarak, sürecin devamlılığına yol açmış olur. Programın evi andıran dekoru ve aktörlerin evsel alan kurgusunu destekleyen söylem ve tutumları, katılımcıların tıpkı kendi evlerinde ve ailelerinde alışık oldukları, kurallara uyma, aile reisinin sözünü dinleme gibi tutumlarını devam ettirmelerini kolaylaştırmakta ve bu itaat sürecini normalleştirmektedir.

6.2. Otorite ve Argüman

Araştırma kapsamında yer alan programlar incelendiğinde toplumda evlilik, aile, toplumsal cinsiyet, din ve ahlak gibi konularda egemen olan söylemin programda yer alan aktörler tarafından yeniden üretildiği görülmektedir. Bahsedilen bu aktörlerden ilki, toplumsal olan ile siyasal olanın kesiştiği nokta olan mutlak otorite (Duman, 2017, s. 137) temsili olarak programda yer alan sunucudur. Diğer aktörler ise bilimsel bilginin temsili, genellikle psikolog veya avukat olan uzman ve toplumu temsil eden locadır.

6.2.1. Sunucu

Programın sunuculuğunu yapan Esra Erol, evlenmek için katılan adaylar ve onlara talip olanlar arasında bir aracı görevi görmektedir. İki tarafın bir araya gelmesini sağlamanın yanı sıra aradaki iletişimi de kurmakta ve yeri geldiğinde yönlendirmektedir. Bu anlamda Esra Erol otorite konumundadır. Sembolik bir panoptikon kurgusu şeklinde olan stüdyoda, sunucunun oturduğu yerin stüdyonun merkezinde bulunması ve yayın sırasında sıklıkla ayağa kalkarak konuşması, stüdyo içinde dolaşması onu programın katılımcılarını ve locayı kontrol edebilen fiziksel bir konuma yerleştirmektedir. Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu*'nda (1992) bahsettiği gibi, disiplin uygulamalarının ilk olarak ortaya çıktığı alanlardan biri olan eğitim kurumlarında öğretmen-öğrenci arasında bir iktidar ilişkisi meydana getiren fiziksel konumlanmaya benzer şekildedir. Konuşmalarını ayakta yapması ve oturduğu yerin stüdyonun merkezinde olması otoritesini güçlendirmektedir. Bu fiziksel konumu sayesinde herkese ve her yere hemen ulaşabilmektedir. Aynı zamanda sunucu Esra Erol on yılı aşkın bir süredir bu programı sürdürmektedir. Bu süreçte Esra Erol, programın izleyici kitlesi tarafından fazlaca benimsenmiş, ailenin bir bireyi olduğu imajını yaratmıştır. Sunucunun on yılı aşkın bir süreye dayanan tecrübesi, programın izleyici kitlesi tarafından sevilmesi ve özel hayatının örnek gösterilmesi Esra Erol'un otoritesini desteklemektedir.

Esra Erol'da programında sunucu programdaki konuşmaları, katılımcıların birbirlerine olan davranışlarını, programın akışını yöneten otorite figürüdür. Foucault'nun iktidar anlayışında öne çıkan yönetimsellik³ kavramının bu programda Esra Erol tarafından temsil edildiği görülmektedir. Katılımcıları birbirleriyle evlendirmeyi amaçlayan bu programda, içerikle uyumlu söylemler üreten sunucu, evlilikte ve aile hayatında kadın ve erkekten beklenen davranış kalıplarını, ataerkil kadınlık ve erkeklik değerleri ile destekleyerek ifadelerine yerleştirmekte ve kendi ilişkisinde, aile yaşantısında da bu değerlere yer verdiğini dile getirmektedir. 3 Eylül 2015 tarihli programın açılışında sunucunun yaptığı konuşma bunu destekler niteliktedir:

Herkes aile olmak istiyor, herkes evlenmek istiyor, hayat arkadaşını bulmak istiyor ama olay bunda bitmiyor. O yuvayı kurduktan sonra onu sürdürebilmek, devam ettirebilmek, sabırla göğüsleyebilmek, ailenizin içerisindeki çocukları büyütme gerçekten kolay değil, çok büyük bir fedakarlık göstermeniz lazım. Kırgınlıklarınız oluyor, kızgınlıklarınız oluyor bunlarda bitirmeyi değil tam tersi o ilişkiyi daha da kuvvetlendirmeyi seçmeniz gerekiyor ki, evlilikteki en kolay şey aslında boşanma. En zoru ve en önemlisi o evlilik ve aile birliğini sürdürebilmek. Biz bunun için buradayız.

Yine aynı tarihli programda, daha önceden programda tanışıp evlenen çiftler stüdyoya ziyarete gelmiştir. Evliliklerinin nasıl gittiğini anlatan eski bir erkek yarışmacının, eşi için iç işleri bakanı kendisi için ise dış işleri bakanı şeklinde yaptığı ataerkil kadınlık ve erkeklik değerlerini pekiştirir nitelikteki yorum programın sunucusu tarafından “bravo” tepkisiyle desteklenmiştir. Sunucu, kadın adaylara karşı daha hassas bir tavır sergiliyormuş gibi görünmektedir. Programlarda yaptığı “bir kadının tüm fedakarlıkları yapması gerektiği” yönündeki yorum ve öneriler mevcut ideoloji lehine yumuşatarak, üstünü örten bir iletişim stratejisi olarak okunabilir. 3 Ocak 2017 tarihli programda aldatılan bir kadın adaya “insanın gerçekten sevdiği bir insana karşı dikenlerini göstermemesi lazım” yorumuyla kadının içinde bulunduğu durumu yumuşatarak meşrulaştırmaya yönelik bir tavır sergilemiştir. 2 Eylül 2016 tarihli programda “aile olmak demek sadece aynı deftere imza atmak demek değil, gerçekten o zorlukları beraber

---

³ Foucault yönetimsellik analizinde yönetim anlayışının ortaya çıkışını incelemektedir. Bu kavram ile iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler ve düşünceler bütününe atıfta bulunmaktadır (Macey, 2004, s.113).

göğüslemek, birbirine inanmak, yarı yolda bırakmamak birbirinin değerlerine sahip çıkmak demek” ifadeleriyle bir otorite gibi değer saptamakta, tanımlar yapmaktadır.

Foucault'nun sadece siyasal terminolojide değil, toplumun tüm katmanlarında ve bireyler arası tüm ilişkilerde var olduğunu öne sürdüğü iktidar anlayışını destekler bir şekilde aile, evlilik, kadın erkek rolleri hakkında söylemlerin yönetselliğini sağlayan program sunucusu, aynı zamanda programdaki adayları ve talipleri disipline eden iktidar konumundadır. Program katılımcılarının sunucunun haberi olmadan birbirleriyle flört etmek amaçlı görüşmeleri yasaktır. 3 Ocak 2017 tarihli programda erkek adaylardan birinin Esra Erol'un haberi olmadan dışarıda başka bir kadınla görüşmesi bir sorun olarak gündeme getirilmiş, adaylar sunucu tarafından uyarılmıştır. Bunun yanı sıra adayların taliplerini beğendiklerinin ve yakından tanımak istediklerinin bir göstergesi olan çay içme ritüeli stüdyoda sunucunun kontrolünde ve izleyicilerin gözü önünde gerçekleşmektedir. Aday ve talipler arasındaki bu tarz ilişkilerin sunucunun kontrolünde ve izleyicinin gözü önünde yaşanması izleyicinin temsilcisi olarak sunucunun otoritesini pekiştirmektedir. Aynı zamanda izleyici de bu ilişkinin gözetleyicisi ve denetleyicisi rolüyle kendini iktidar sahibi olarak hissetmektedir. Birbirlerini tanımak isteyen katılımcılar çay içme ritüelinin ardından ilişkilerini iletirmek ve stüdyo dışında görüşmek isterlerse bu görüşmeler yine Esra Erol'un ve program ekibinin kontrolünde, onların bilgisi dahilinde gerçekleşmektedir. Stüdyo dışında görüşen adaylar ve talipleri kameraman eşliğinde görüşmekte ve bu süreçte neler yaptıkları kayıt altına alınarak stüdyodaki ve ekran başındaki izleyicilere gösterilmektedir. Programın işleyişine dair bu özelliklere bakıldığında programın sunucusu kuralları koyan, kurallara uymayanları ise cezalandıran ve bu yolla disipline eden otorite figürüdür. Bununla birlikte adaylar ve talipleri arasında geçen sorunlarda veya tartışmalarda başvuru, olayı çözmesi beklenen ve çoğu zaman ortaya attığı argümanlarla son sözü söyleyen kişi yine program sunucusudur. Programda yer alan uzman dahil diğer tüm aktörler programın sunucusu tarafından onaylanmayı beklemektedir.

6.2.2. Uzman

Esra Erol'da programında yer alan bir diğer aktör, gündeme gelen konularla ilgili görüşlerine ve önerilerine başvuru uzmanıdır. Hemen hemen her programda bulunan bu uzman çoğunlukla bir avukat veya bir psikolog olarak karşımıza çıkar. Çalışmada incelenen, 2015 sonrası programlarda düzenli olarak bir avukatın bulunduğu görülmektedir. Bu programlarda uzman, bilgi-iktidar ilişkisinin görünür olduğu bir otorite figürüdür. İktidar kavramını hakikat-

iktidar ve bilgi-iktidar ilişkileri üzerinden açıklayan Foucault'ya göre hakikat, iktidardan ve iktidar mekanizmalarından ayrı düşünülemez ve üretilen bir şeydir. Hakikat üretimi ancak iktidar mekanizmaları ile mümkündür (Foucault, 2003). Foucault'ya göre iktidar ilişkilerinin olduğu her yerde bilgi oluşur. Aynı zamanda iktidarın uygulanması ve güvence altına alınması da yerleşik bilgi ile mümkündür (Miller, 1990). *İktidarın Gözü (2019)* eserinde bahsettiği üzere Foucault'nun hakikatten anladığı “doğru kabul edilecek sözceleri her an ve herkesin dile getirmesini sağlayan prosedürler bütünü” dür. Hakikat ile ilgili bu görüşler programda çeşitli uzmanlara ihtiyaç duyulmasını anlaşılır kılmaktadır.

RTÜK'ün verdiği karar sonrasında yayımlanan *Esra Erol'da* programlarında ailevi sorunların sıklıkla gündeme gelmesiyle avukat, hukuki bilgisine sık sık başvuru alan bir uzman olarak yer almaktadır. Foucault'nun bilgi-iktidar ve hakikat ile arasında kurduğu bu ilişki doğrultusunda düşünüldüğünde uzman/avukat ürettiği bilimsel söylem ile gerek stüdyoda bulunan katılımcılar gerekse ekran başındaki izleyiciler için hakikati üreten bir iktidar mekanizmasıdır. Programlar incelendiğinde avukatın programda gündeme gelen sorunların hukuki boyutunun yanı sıra ahlaki boyutuna da değindiği, yorum ve önerilerde bulunduğu görülmektedir. 3 Eylül 2015 tarihli programda talibini arayan bir kadın adayın evlilikle ilgili endişelerini babasız büyümesiyle açıklayan, hukukla ilgisi olmayan yorumu dikkat çekmektedir:

Evlilikte maalesef bizim toplumumuzda baba statüsüne çok büyük anlamlar yüklüyoruz. Baba bizim için güven, baba bizim için sorumluluk, baba bizim için büyük bir çınar, sırtımızı yasladığımız kişi. Evlilik kurumu da aile için Türk toplumunda bu kadar önemli ve eşin sorumlulukları çok fazla. Senin tabii ki aile özlemi ve babayı çok fazla istemen duygularını birbiriyle çakıştırıyor.

16 Ocak 2019 tarihli programda eşi tarafından terk edilen ve çocuklarını, bakamadığı gerekçesiyle çocuk esirgeme yurduna veren bir babanın konusu gündeme geldiğinde avukat, konunun hukuki değil ahlaki ve toplumsal boyutuna değinen bir yorum yapmıştır:

Yazıklar olsun. Ben size diyecek bir şey bulamıyorum. Lütfen Esra Hanım ben daha fazla dayanamıyorum, çocuklar konusunda bu kadar mağduriyet... Yani sizin bir büyük olarak ellerinizden öpüyorum (annesine) ama siz de bunlara bir akıl verseydiniz, gülüyorsunuz... İki çocuk mahvolmuş bu anlamda büyük olarak gülüyorsunuz yapmayın. Babaanneler, dedeler torunlarına sahip çıkar bizim toplumumuzda.

İktidarı hakikat ile eşdeğer gören Foucault'nun anlayışından hareketle, bilgiyi ve hakikati üreten gücü elinde bulundurmaktadır. Programda yer alan avukat, medeni hukuka referans veren bir terminoloji kullanmakla birlikte, “evlilik birliği” ve “aile kurumu” gibi kavramlar üzerinde sıkça durmakta ve yorum yaparken “Türk örf ve adetlerine” de referans vermektedir. Geleneklere ve hukuk dilindeki aile ve evlilik kavramlarını yücelten ifadelere yapılan referansların, bir otoriteden geliyor olması kabul edilirliliğini arttırmaktadır denebilir. İzleyicilerin pek azının hukuki kavramlara vakıf olduğu varsayıldığında, bir otorite tarafından öne sürülen, öğrenilmiş değer yargılarını güçlendiren bu tarz ifadeler izleyiciler açısından rahatlatıcı ve kabul edilmesi kolay ifadelerdir.

6.2.3. Loca

Programda, sunucu ve uzman dışında locada oturan adaylar ve stüdyoda bulunan izleyiciler de istedikleri zaman mevcut durumla ilgili yorum yapma ve öneride bulunma hakkına sahiptir. Stüdyoda talibini bekleyen adayların oturduğu bölüm loca olarak adlandırılmıştır. Paravanda talibini bekleyen adaylar gelen kişiye sorularını sorup, sohbet ettikten sonra paravanı açıp açmamaya karar vermek için locada kendilerine yakın hissettikleri diğer adaylardan talipleriyle ilgili yorum yapmalarını isteyebilir. Locanın yorum ve önerileri adaylar tarafından oldukça önemsenmektedir. Burada aday ve talibinin birbirlerine yakışıp yakışmadıkları, anlaşılabilir anlaşamayacakları konusunda yorumlar yapılmaktadır. Locanın onayını almak katılan adaylar açısından önemlidir. Adayın kendisine gelen talibi istemediği durumlarda locanın yorumları doğrultusunda fikir değiştirdiği durumlar görülmektedir. Bu programlarda loca bir halk jürisi görevi görmektedir. Toplumsal normlara ve kurallara dayandırarak yaptıkları yorumlar toplum baskısı şeklinde, programın gerek katılımcıları gerekse izleyicileri için bu doğrultuda yaşanması konusunda yol gösterici olarak işlemektedir. 3 Eylül 2015 tarihli programda locada bulunan adaylardan biri “Şimdi evlilik bitme sebebi ‘ben yapamadım kızım, babana muhtaç kaldım’ diye gaza getirip sonradan en ufak bir kavgada ben annemin evine gidiyorum. Biraz aslında eski kökene dönsek karı kocayı kendine bıraksalar, daha iyi olmaz mı?” şeklindeki yorumuyla evlilikte kadın ve erkek ilişkisinin nasıl olması gerektiğine dair bir otorite gibi değerlendirme yapmaktadır. Yine locadaki adaylar 18 Mayıs 2018 tarihli programda, bir babanın çocuğunu terk etmesini sert bir dille eleştirerek baba olmak üzerine değer saptamaktadır. 3 Ocak 2017 tarihli programda gündeme gelen, erkek arkadaşının kendisinden intikam aldığı iddia eden bir aday için locadaki erkek bir aday “İki çocuklu bir anneden

intikam almak ne zamandan beri erkekliğin adamlığın adı olmuş? ben bunu sormak istiyorum. Ne oldu da erkek adam intikam almış ya, bir bayandan nasıl intikam alıyorsunuz siz ya!” şeklinde yorum yapmıştır. Yapılan bu yorumda görüldüğü üzere toplumda egemen olan erkeklik değerlerine vurgu yapan “erkek adam”, “adamlık”, “erkeklik” gibi kelimelerle, toplumsal cinsiyet rollerini destekler nitelikte söylemler yeniden üretilmektedir.

3 Ocak 2017 tarihli programda locanın eleştirdiği durum toplum genelinde kutsal olarak görülen “anne” den intikam alınmasıdır. Anne olmak, kadının değerli olabilmesinin bir ön koşulu, onu ayrıcalıklı kılan bir değer olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu ayrıcalıklı konum yine toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde düşünülmelidir. “Bir bayandan nasıl intikam alıyorsunuz siz ya!” cümlesinde kadın daha güçsüz ve savunmasız bir konuma yerleştirilerek aslında erkeğin intikam alabileceği eşitlikte olmadığından söz edilmektedir. Loca tarafından yapılan bu ve benzeri yorumlar iktidarın söylemini ve toplumda kabul görmüş kadınlık ve erkeklik normlarını destekler niteliktedir. Adalet ve Kalkınma Partili bir belediye başkanı, bir toplantıda Trabzon İl Müftülüğünde görevli kadının konuşmasına “Sen kimsin de bize vaaz veriyorsun? Bu kadın nereden çıktı? Bu ne iş. Erkekler kadınlardan vaiz mi almış? Bizim kadınlardan alacağımız eğitime ihtiyacımız yok” sözleriyle tepki göstermiştir. Savunmasında ise “Temelde bayan olduğu için tepki gösterdim. Bayanların konuşacağı yer vardır, erkeklerin konuşacağı yer vardır” sözlerini kullanmıştır (Cumhuriyet, 2016). Türkiye Cumhuriyeti 60. Hükümetinin Orman ve Su İşleri Bakanı kendisinden iş isteyen bir grup kadına “evdeki işler yetmiyor mu” şeklinde cevap vermiştir (Hürriyet, 2009). 2015 yılının ilk bebeğini ziyareti sırasında dönemin sağlık bakanı “Anneler dünyada bir başkasının sahip olamayacağı annelik kariyerine sahip oluyorlar. Anneler, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamaları gerekir” sözleriyle kadının en önemli kariyerinin annelik olduğunu vurgulamaktadır (Diken, 2015). İktidarın kadın erkek eşitliği ile ilgili tutumunu gösteren bu ifadeler kadının “değerli ve makbul” görülebilmesinin anne oluşuna bağlı olduğunu vurgular niteliktedir.

Programdaki herkes gibi, locada oturan adayların ve stüdyodaki izleyicilerin de programın otorite figürü Esra Erol’un görüşleriyle uyumlu söylemler ürettiği görülmektedir. Bir loca ve uzmanın da katılımıyla mahkeme havası yaratılan programlarda evlenmek isteyen adaylar veya gündeme gelen olaylardaki kişiler yargılanmaktadır. Yapılan yorumlarda görüldüğü üzere, locadaki adayların söylemleri dikkate alındığında bu programların iktidarın söylemiyle

paralellik gösteren geleneksel kadınlık ve erkeklik temsillerinin, aile ve evlilik kurumu içinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten söylemlerin üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

7. Sonuç

Bu çalışmada RTÜK'ün evlendirme programlarına yönelik aldığı karar sonrasında format değiştirerek devam eden *Esra Erol'da* programı incelenmiştir. Organik bağını koruyarak devam eden programın biçimsel ve söylemsel olarak tahakküm ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymak amacıyla karar öncesi ve sonrası dönemden üçer tane olmak üzere toplamda altı program analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk üç bölümünde analize temel olmak üzere Michel Foucault'nun iktidar anlayışına yer verilmiştir. Foucault'nun mikro ölçekli iktidar anlayışı çerçevesinde bilgi, iktidar ve özne ilişkisine değinilmiştir. Siyasi ve sosyal hayatı içine alan disipline edici iktidar mekanizmalarının gündelik yaşam pratiklerinde var olarak nasıl işlediği ve bireylerin hayatlarına nasıl nüfuz ettiği üzerinde durulmuştur.

Yapılan analizler doğrultusunda elde edilen bulgular, Foucault'nun mikro ölçekli iktidar anlayışının, *Esra Erol'da* programında işlediğini göstermektedir. Formatın bir özelliği olarak adayların kendilerine gelen talipleri ile birbirini tanıma amaçlı çay içmesi, program sunucusunun kontrolünde gerçekleşmektedir. Sunucunun otoritesi izleyicinin alteregosu olarak pekişmektedir. Bu gibi durumlarda sunucu ile birlikte stüdyodaki ve televizyon başındaki izleyicilerin de denetleyen ve gözetleyen rolüne girerek, iktidar sahibi konumuna geçmesi söz konusudur. Ayrıca bu denetim ve gözetim altında gerçekleşen tanışma ritüelleri ile özel hayatın kontrolü de sağlanmaktadır. Programdaki katılımcıların sunucu ve diğer aktörlerin denetiminde ve gözetiminde hareket etmesiyle, bedenlerin artık kitlesel olarak değil ayrıntılarıyla ele alınması durumu ortaya çıkmaktadır. Programdaki katılımcılar üzerinde gözetleme yoluyla, farkettilmeden uygulanan baskı, onların tutum, davranış, jest ve mimik düzeyinde ele geçirilmesine yol açarak disipline girmiş bedenler inşa etmektedir. Bu programlarda zorlayıcı olmaktan ziyade söylemsel bir iktidarın varlığı görülmektedir. Programdaki otorite figürlerinin söylemleri doğrultusunda bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendirmesi gücün üretkenliğini göstermektedir. Baskı ve dışlama gibi negatif anlamların yanı sıra güç kavramı beraberinde modern bireyin üretimini de getirmektedir. Bu programlarda da, programda yer alan bireyler otorite figürlerinin saptadığı değer yargıları doğrultusunda, uyum ve farklılaşma yoluyla disipline edici iktidar mekanizmaları tarafından yeniden üretilmektedir.

Stüdyo dekoruna yönelik bulgular bir panoptikon kurgusunun olduğuna yöneliktir. Stüdyonun panoptikon şeklindeki kurgusu program aktörleri arasındaki iktidar ilişkilerini temsil eder niteliktedir. Bunun yanı sıra izleyicinin bu aktörlerle özdeşleşerek oradaki iktidar yapısına katılımını sağlamaktadır. Diğer yandan panoptikon, programın aktörlerinin de üzerinde bir gözetim işlevine gönderme yapmaktadır. Sunucu Esra Erol'un stüdyodaki fiziksel konumu otorite olarak konumlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte stüdyodaki seyirciye de konumundan ötürü gözetleyen ve denetleyen rolü vermektedir. Böylelikle stüdyo seyircisi kendisini olaylar hakkında yorum yapan, öneride bulunan ve yargılayan iktidar sahibi kimse olarak davranmaktadır. İktidar ilişkilerinin işleyişi programın stüdyo dekorunda açığa çıkmaktadır.

Stüdyo dekoruna yönelik bulgularda ortaya çıkan evsel alan kurgusu, üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Bireylerin davranışları içerisine doğdukları ev ve ailenin kurallarına tabi olarak, denetleme, gözetleme ve düzenleme yoluyla terbiye edilmektedir. Ev ve aile doğası gereği içerisinde işleyen denetim mekanizması ile otoriteye itaati öğretmektedir. Stüdyonun panoptikon kurgusu ve eve benzer dekoru da programın bir disiplin mekanizması olarak işlemesine yol açmaktadır. Evde iktidar sahibi erkeğin, babanın ya da ona eş değer gücün aile bireyleri üzerinde sağladığı otoriteyi programlarda sunucu ve programdaki diğer aktörler sağlamaktadır. Stüdyonun denetleme, gözetleme ve düzenlemeyi beraberinde getiren evsel alan kurgusu tüm disipline edici iktidar teknolojilerinde olduğu gibi stüdyodaki bireylerde özdenetim duygusunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Zaman zaman otorite figürlerinin onaylamadığı davranışlarda bulunsalar da aldıkları uyarılar sonucunda davranışlarının yanlışlığını içselleştirerek, değiştirmektedirler. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan iktidar ilişkilerinde bir ya da birden fazla otorite figürünün olması mümkündür. Bulgulara bakıldığında bu programlarda da birden fazla otorite figürü olduğu görülmektedir. Bu programların iktidar yapısında mutlak otoriteyi programın sunucusu temsil etmektedir. Diğer otoriteler ise uzman ve locadır. Program sunucusunun otoritesi, programda gündeme gelen konulara hakim olan ve müdahale etme yetkisi bulunan uzman ve loca tarafından desteklenmekte ve devamlılığı sağlanmaktadır.

Programdaki iktidar ilişkileri katılımcılardan uzmanlara sunucunun bir üst ses ve otorite olarak konuşmasından locadaki kişilerin konuşmasına kadar bir şemsiye gibi bütün içeriği kapsamaktadır. Programa gelen katılımcıların mutlak otorite temsili sunucu ve bilimsel bilginin temsili avukatın değerlendirmeleri ve önerileri doğrultusunda tutum ve davranışlarına yön

verme çabası içerisinde olması otoriteye itaatı meşrulaştırmaktadır. Bir disiplin mekanizması olarak işleyen bu programlarda da katılımcılar, aile içerisinde ve panoptikon kurgusunun uygulanabilir olduğu diğer kurumlarda olduğu gibi kurallara ve normlara uyan, kurulu bir düzene boyun eğen, kendi üzerinde ve içinde işleyen bir yaptırıma bağlı olarak hareket eden özneler haline gelmektedir. İktidar mekanizması olarak işleyen bu tür programlar tahakküm ilişkilerini yeniden ve yeniden üretmekte, bu ilişkilerin devamlılığına neden olmaktadır.

Kaynakça

- Anter, A. (2020). Power and Rulership in Max Weber. Context and Effect of a Conceptual Pair. *Scienza & Politica*, 32(63), 9-20.
- Bentham, J. (1995). Miran Bozovic (eds). *Panopticon Writings*. Verso.
- Best, J. W., & Khan, J. V. (1995). *Research in Education*. Prentice of India.
- Bolin, G., & Jerslev, A. (2018). Surveillance through Media, by Media, in Media. *Northern Lights*, 16 (3), 3-21.
- Brunon, E. A. (2012). Ernst Anne Brunon (der.) *Beyond Foucault New Perspectives on Bentham's Panopticon* içinde (ss.1-221) Ashgate Publishing.
- Cambridge Dictionary (2021). "Power." <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/temel-ingiliz-ingilizcesi/power>. Erişim tarihi: 10.02.2021
- Carlsson, E., & Jarlbrink, J. (2018). All-Seeing Eyes: Metaphors of Surveillance in the Media Monitoring Industry. *Northern Lights*, 16(1), 23-39.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Ebru Kılıç, Çev.). İstanbul Bilgi Yayınları.
- Creeber, G. (2008). *The Television Genre Book*. British Film Institute.
- Cumhuriyet (2016, Nisan 3). *Kadıncı alacağımız eğitime ihtiyacımız yok*. Erişim tarihi 16.12.2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kadından-alacagimiz-egitime-ihtiyacimiz-yok-509377>
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 512-523.
- Diken (2015, Ocak 1). *Yılın ilk cinsiyetçi açıklaması: Sağlık Bakanı'na göre kadının kariyeri annelik olmalı*. Erişim tarihi 16.12.2023. <https://www.diken.com.tr/yilin-ilk-cinsiyetci-aciklamasi-dustu-bakan-muezzinogluna-gore-kadinin-kariyeri-annelik-olmali/>
- Duman, F. (2017). Muhafazakâr Düşüncede 'Otorite' Anlayışı. *Milel ve Nihal*, 14(1), 135-159.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji Ve Ötesi Araştırma Tasarımları Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler*. Erk Yayınları.
- Foucault, M., & Rabinow, P. (1984). *The Foucault, Reader*. Panteon Books. New York.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Mehmet Ali Kılıçba, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. (Işık Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*. (Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2019). *İktidarın Gözü Seçme Yazılar 4*. (Işık Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Gaventa, J. (2003). *Power after Lukes: An overview of theories of power since Lukes and their application to development*. Brighton: Participation Group, Institute of Development Studies. https://www.powercube.net/wp-content/uploads/2009/11/power_after_lukes.pdf
- Güneş, D. C. (2015). Ruh Bedenin Hapishanesidir: Michel Foucault. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(64), 59-72.
- Holmene, I. (2018). Paid or Semi-Public Media? The Norwegian Film Industry's Strategies for Social Media. *Northern Lights*, 16(1). 41-57.
- Hürriyet (2009, Mart 12). *Bakan Eroğlu'ndan iş isteyen kadına garip cevap*. Erişim tarihi 16.12.2023. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-eroglundan-is-isteyen-kadina-garip-cevap-11196061>
- Leckner, S. (2018). Sceptics and Supporters of Corporate Use of Behavioural Data: Attitudes Towards Informational Privacy and Internet Surveillance in Sweden. *Northern Lights*, 16(1), 113-132.
- Lyon, D. (2006). *Theorizing Surveillance: The panopticon and beyond*. Willan Publishing

- McQuail, D. (2010). *Mcquail's Mass Communication Theory*. Sage Publications.
- Macey, D. (2004). *Michel Foucault*. Reaktion Books.
- Miller, S. (1990). Foucault on Discourse and Power. *Theoria: a journal of social and political theory*, 76, 115-126.
- Mills, C. W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. Ünsal Oskay, Çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Moorti, S. (1998). *Cathartic Confessions or Emancipatory Texts? Rape Narratives on The Oprah Winfrey Show*. <https://about.jstor.org/terms>
- Özüoğlu, K. P. (2019). Michel Foucault'nun İktidar Ve Özne Kavramsallaştırmasına Gözetim Sorunu Üzerinden Bakmak: Black Mirror– Arkangel. *Selçuk İletişim*, 12(2), 630-655.
- RTÜK. (2017a). *Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun*.
- RTÜK. (2017b). *Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2016*.
- Schrift, A.D. (2013). Discipline and Punish. İçinde Christopher Falzon, Timothy O'Leary & Jana Sawicki (Der), *A Companion to Foucault*. (ss. 137–153). Chichester, UK: Wiley
- Sozluk. (2021). "İktidar." <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim tarihi: 04.05.2021
- Weber, M. (1947). Guenther Roth ve Claus Wittich (eds.), *Economy and Society an Outline of Interpretive Sociology* içinde (ss.53-55) University of California Press.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yücedağ, İ. (2017). Modern Toplumda Denetim Asemblajı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 161-176.